

Το μέλλον του ευρωπαϊκού πολιτισμού (Συζήτηση στην Αθήνα το 1955 μεταξύ των Α. Camus, Ε. Παπανούτσου, Κ. Τσάτσου, Γ. Θεοδοκά, Φ. Βεγλερή, Ν. Χατζηκυριάκου-Γκίκα), Πρόλογος-Μετάφραση, Τ. Τσαλίκη-Μηλιώνη, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2004, σσ. 79

Γιατί να συζητήσουμε γι' αυτό το μικρό βιβλίο που αποτελείται από μια συζήτηση που έγινε πριν από μισό αιώνα; Η συζήτηση έγινε ανάμεσα στον διάσημο συγγραφέα Albert Camus και σε ορι-

σμένους από τους καλύτερους εκπροσώπους της προοδευτικής αστικής διάνοησης εκείνης της εποχής (εξάιρεση ο συντηρητικός Κ. Τσάτσος).

Θέμα της συζήτησης, που έγινε στο Γαλ-

λικό Ινστιτούτο Αθηνών, ήταν το μέλλον του ευρωπαϊκού πολιτισμού. Είχαν περάσει μόλις δέκα χρόνια από το τέλος της δεύτερης παγκόσμιας, αλλά κυρίως ευρωπαϊκής, αλληλοσφαγής. Η ανθρωπότητα είχε ήδη μπει στην περίοδο του λεγόμενου ψυχρού πολέμου, το «σοσιαλιστικό στρατόπεδο» και τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα βρισκόνταν σε άνοδο και η Ευρώπη, δηλαδή η Δυτική, καπιταλιστική Ευρώπη, αναζητούσε το μέλλον της, προσπαθώντας να ξεπεράσει τις καταστροφές και να ξεχάσει ή έστω να ερμηνεύσει ιστορικά τα ναζιστικά κρεματόρια. Τότε τα Νταχάου και η Χιρσίμα. Σήμερα τα Γκουαντανάμο και τα μίνι-πυρηνικά του Μπους. Άλλες οι συνθήκες σήμερα, άλλες οι αντιθέσεις, αλλά το πρόβλημα που πηγαίνει η Ευρώπη, που πηγαίνει ο Ευρωπαϊκός Πολιτισμός, είναι περισσότερο επίκαιρο από ποτέ.

«Ευρωπαϊκός Πολιτισμός». Υπάρχει ως ενιαία ολότητα, χωρίς αντιφάσεις και ταξικούς προσδιορισμούς; Οι συνομιλητές της Συνάντησης φαίνεται να έχουν, με ελάχιστες εξαιρέσεις, μια τέτοια, αφηρημένη αντίληψη για τον πολιτισμό. Και ως συνέπεια, βλέπουν ως απειλή την τεχνολογία, και λιγότερο τις κοινωνικές ανισότητες, την ανελευθερία κ.λπ.

Ο Ε. Παπανούτσος «ανησυχεί για το μέλλον του ευρωπαϊκού πολιτισμού» και διερωτάται: θα ευδοκιμήσει ή θα παρακμάσει; Κατά την άποψή του η θεμελιώδης τάση του δυτικού πολιτισμού, η επιστήμη, θα ευδοκιμήσει. Άλλα όμως χαρακτηριστικά, όπως η αξιοπρέπεια του προσώπου, το κριτικό πνεύμα, απειλούνται. Υπ' αυτή την έννοια, ο ευρωπαϊκός πολιτισμός απειλείται.

Ο Ε. Παπανούτσος δεν προχωρεί στην αναζήτηση των αιτιών της «απειλής». Ο Α. Καμύ, αντίθετα, υποστήριξε ότι το τεχνολογικό σύμπαν δεν είναι κακό καθεαυτό.

Αντίθετα, οι δυο παγκόσμιοι πόλεμοι –τόνισε– ποδοπάτησαν τα ανθρώπινα δικαιώματα. Σήμερα υπάρχει μεγάλος αριθμός ταπεινωμένων προσώπων και ο πολιτισμός απειλείται στο μέτρο που οι άνθρωποι ταπεινώνονται. Ο Καμύ μίλησε για ηθική αποτυχία του δυτικού πολιτισμού, αλλά και αυτός δεν προχώρησε στην αναζήτηση των αιτιών της «αποτυχίας». Κατά τον Καμύ, ο ευρωπαϊκός πολιτισμός είναι πλουραλιστικός και οφείλουμε να διαφυλάξουμε τον πλουραλισμό ενάντια στις ολοκληρωτικές ιδεολογίες. Σήμερα διακιβεύεται η πνευματική ελευθερία και πρέπει να αγωνιστούμε για να ζήσει. Ποια ελευθερία λοιπόν διακιβεύεται; Και από ποιους;

Πολιτισμός και ελευθερία συλλαμβάνονται *in abstracto*. Πρόκειται για τον πολιτισμό της αστικής κοινωνίας και για τις αστικοδημοκρατικές ελευθερίες. Προφανώς αξίζει ν' αγωνιστούμε για τις κατακτήσεις του αστικού πολιτισμού. Αλλά το 1955, όπως και σήμερα, η άμυνα προωθεί κάποια βιώσιμη διέξοδο; Ο Γ. Θεοτοκάς, στη συνέχεια, προχώρησε σε πιο συγκεκριμένα ερωτήματα. Κατ' αυτόν η Ευρώπη δεν μπορεί να παίξει εκ νέου το ρόλο του ηθικού και πνευματικού καθοδηγητή επειδή ξεπεράστηκε από τις δυνάμεις της τεχνολογίας, της επιστήμης και της οικονομίας. Αλλά τότε η καπιταλιστική Ευρώπη υπήρξε ηθικός καθοδηγητής; Και αν σήμερα έχασε το προνόμιο, αιτία είναι η επιστήμη και η τεχνολογία; Κατά τον Γ. Θεοτοκά, τότε μια εικοσαριά κράτη ασκούσαν εγωκεντρική πολιτική. Αλλά η Ευρώπη δεν έχει μέλλον έξω από την ενότητα. (Τι μέλλον έχει σήμερα η «Ενωμένη Ευρώπη;»). Εξίσου αφηρημένη ήταν και η θέση του Καμύ: «Ανάγκη να οικοδομήσουμε την Ευρώπη. Να δώσουμε νέο περιεχόμενο στις ευρωπαϊκές αξίες» (σ. 42-43). Ποια Ευρώπη; Και ποιες αξίες;

Εντούτοις ο Θεοτοκάς δεν απορρίπτει την τεχνολογία: Η τεχνολογία, υποστήριξε, απελευθερώνει τον άνθρωπο από τα υλικά δεινά και ανυψώνει το βιοτικό επίπεδο. Το πρόβλημα συνεπώς δεν είναι να απορριψουμε, αλλά να δαμάσουμε τις δυνάμεις της φύσης. Υπό ποιες προϋποθέσεις; Ο Θεοτοκάς οραματίζεται «τη σύνθεση ανάμεσα στην παλαιά ουμανιστική παράδοση της Ευρώπης και τις νέες δυνάμεις που δημιουργούν τη ζωή» (σ. 39). Ποιες δυνάμεις; Και ποιον ουμανισμό;

Σε αντίθεση με την αφηρημένη προοδευτικότητα των Ελλήνων συζητητών, ο Κ. Τσάτσος μίλησε αόριστα για αντιφάσεις, αδιέξοδα, για άλογα στοιχεία στη μοντέρνα τέχνη, για ολοκληρωτικές ιδεολογίες όπως ο μαρξισμός που θυσιάζουν το παρόν στον κόσμο του μέλλοντος κ.λπ. Τέλος, μια «ενδιαφέρουσα» άποψη για τον ορθολογισμό, διατυπώθηκε από τον Πρωτόπαπα, ο οποίος θεωρεί εισβολή του παράλογου στην επιστήμη την ύπαρξη των φανταστικών αριθμών, των τετραγωνικών ριζών και των άρρητων αριθμών! (Πριν λίγα χρόνια αριστερή εφημερίδα επιτέθηκε στην *Ουτοπία* η οποία έχει οργανώσει συνέδριο για τις θεωρίες του χάους. Κατά την εφημερίδα οι θεωρίες αυτές είναι αντιαιτιοκρατικές και αντιδραστικές). Αντίθετα με την αφελή άποψη του Πρωτόπαπα, ο Καμύ υποστήριξε ότι η ανακάλυψη άλογων στοιχείων στην επιστήμη αποτελεί πρόοδο.

Θα κλείσουμε αυτό το σύντομο σημείωμα, καταγράφοντας ορισμένες θέσεις του Α. Καμύ, αναμφισβήτητα περισσότερο συγκεκριμένες και προοδευτικές (στα πλαίσια του αστικού ουμανισμού) από των Ελλήνων συνομιλητών του. Κατά τον Γαλλο-αλγερινό συγγραφέα, η δυτική κοινωνία πε-

θαίνει από υπερβολικό ατομικισμό, ενώ η ανατολική δεν έχει ακόμα γεννηθεί εξαιτίας ενός υπερβολικού ατομικισμού. Η άνευ όρων ελευθερία, κατά τον Καμύ, είναι το αντίθετο της ελευθερίας. Η ελευθερία είχε πάντα ως όριο την ελευθερία των άλλων. Ο Καμύ επισημαίνει τον κίνδυνο ατομικού πολέμου και τονίζει ότι οι μεν θέτουν την ελευθερία πριν από τη δικαιοσύνη, οι δε τη δικαιοσύνη πριν την ελευθερία. Ο ίδιος είναι υπέρ της ελευθερίας με δικαιοσύνη και βλέπει στην ευρωπαϊκή πολλαπλότητα μια ελπίδα σωτηρίας. Τέλος, αξίζει να σημειώσουμε τις παρατηρήσεις του Καμύ για την Αμερική. Κατ' αυτόν, η Αμερική εκπροσωπεί την πραγματοποίηση των ελπίδων του 18ου γαλλικού αιώνα. (Τι θα έλεγε αν ζούσε σήμερα;). Στην Αμερική «υπάρχει θέληση ευτυχίας». Ως αρνητικά σημεία επισημαίνει «την άρνηση να θεωρούνται οι απαισιόδοξες φιλοσοφίες ως αληθινά σοβαρές, την άρνηση να επισημαίνεται και να υπερτονίζεται η δυστυχία». Ο Καμύ κατηγορεί τους Αμερικανούς ως εμπειριστές, αλλά πίσω από την «αισιοδοξία» και τον εμπειρισμό τους δεν βλέπει τις οικονομικές και κοινωνικές πραγματικότητες.

«Αφηρημένη ανάλυση, συγκεκριμένης κατάστασης», θα λέγαμε, αντιστρέφοντας το απόφθεγμα του Λένιν. Τότε, ευρωπαϊκός πολιτισμός αφηρημένα, χωρίς αντιφάσεις. Σήμερα «Ενωμένη Ευρώπη», χωρίς τον προσδιοριστικό όρο «καπιταλιστική». Τότε, αφηρημένη ελευθερία και απροσδιόριστο πνεύμα. Σήμερα, ελευθερία των αγορών και ανταγωνιστικότητα ως βασική κοινωνική σχέση της Ευρώπης των διεθνικών επιχειρήσεων.

Ευτυχής Μπιτσάκης